

הרב מרדכי אלטר

ירושלים

בענין מצות התרועה וענין יומו של ראש השנה¹

הקדמה

מועד ראש השנה רב בו הנעלם על הנגלה. ואלו דברי הרמב"ן [דרשה לר"ה]:

וזהנה צוה הכתוב שנעשה יום טוב ומקרא קודש ביום הזה ולא פירש למה ועל מה, ובשאר כל המועדים מפרש טעם המועד כל אחד ואחד במועדו, כמו שאמר בחג המצות את חג המצות תשמור שבעת ימים תאכל מצות למועד חודש האביב כי בו יצאת ממצרים, וכו' אבל בכאן לא פירש כלום ואמר סתם שנעשה ביום זה שבתון וזכרון תרועה, ואמר עוד יום תרועה יהיה לכם, ולא באר הענין כלל.

וכיון שהגדרה היחידה [מלבד שבתון שזוהי הגדרה כללית לכו"כ ימים ומועדים], היא 'זכרון תרועה' ו'יום תרועה', אנו למדים שעיקר ענינו של היום הוא התרועה שמריעים בו, ויש להבין מה ענינה של תרועה זו.

וענין תרועה נמצא בתורה באריכות בפרשת בהעלותך בפרשת החצוצרות:

וידבר ה' אל משה לאמר: עשה לך שתי חצוצרות כסף מקשה תעשה אתם והיו לך למקרא העדה ולמסע את המחנות: ותקעו בהן ונועדו אליהן כל העדה אל פתח אהל מועד: ואם באחת יתקעו ונועדו אליה הנשיאים ראשי אלפי ישראל: ותקעתם תרועה ונסעו המחנות החנים קדמה: ותקעתם תרועה שנית ונסעו המחנות החנים תימנה תרועה יתקעו למסעיהם: ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו: ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצוצרות והיו לכם לחקת עולם לדורותיכם:

וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצר אתכם והרעתם בחצוצרת ונזכרתם לפני ה' אלהיכם ונושעתם מאיביכם:

וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשכם ותקעתם בחצוצרת על עלתיכם ועל זבחי שלמיכם והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם אני ה' אלהיכם: (במדבר י, א - י')

ויש להבין מהות התקיעה והתרועה, והמכנה המשותף (אם ישנו) למקומות שבהם נצטוינו על התרועה - במועדים, בעת מלחמה ובמיוחד ביום תרועה.

¹ נערך בחופזה ע"י יה"ל מתוך הכתבים. ועדיין אינו שלם.

הערות על תוכן המאמר: מ. אלטר 0527639257 mor052763@gmail.com

במהות מועד ראש השנה, נאמרו ד' עניינים בתורה ובדברי רבותינו:

- א. בפרשת פנחס נאמר 'יום תרועה'.
- ב. בפרשת אמור נאמר 'שבתון זכרון תרועה', וכך תקנו רז"ל מסדרי התפילות בסדר התפילה שקראו ליום, יום הזכרון, ומבואר שזהו גם עיקר גדרו של יום.
- ג. בתושבע"פ נמסר לנו שיום זה הוא יום הדין, כדאיתא במסכת ראש השנה (פ"א מ"ב) "בארבעה פרקים העולם נידון... בראש השנה כל באי העולם עוברין לפני כבני מרון שנאמר היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם". וכך כתב הרמב"ן בדרשה לראש השנה וז"ל: 'אבל מפני שקראו הכתוב יום זכרון, ומפני שהוא בחדש של יום הכיפורים בראש החדש, ירמוז שבו יהיה דין לפני הקב"ה, כי גם ידין עמים, בראש השנה יזכיר יצוריו וישב לכסא שופט צדק, ואחרי כן בעשרת הימים ישא לפשע עבדיו ויכפר על השבים. כי הזכרון יאמר אותו הכתובים על הדין בנשפטים כמו 'כל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו' (יחזקאל יח כב), "כל צדקותיו אשר עשה לא תזכרנה" (שם כד) וכו'. ובהמשך פירש שגם ענין התרועה והזכרון שהוזכרו בתורה שענינם דין, וז"ל, "אלא תרועה היא מדת הדין ולכך אמר 'תרועה יתקעו למסעיהם' ואומר עליה 'קומה ה' ויפוצו אויביך וינסו משנאיך מפניך". ובסוף דבריו מסכם הרמב"ן "עכשיו פירשנו זכרון שהוא יום דין, וכן תקנו חכמים בתפילה 'את יום הזכרון הזה', כלומר את יום הדין הזה". וכן כתב ברבינו בחיי בגדרו של היום ובפירושו זכרון שקאי על דין, וכן כתב החינוך (מצוה שיא) בענין המצוה שהוא יום דין עיי"ש.
- ד. גדר נוסף מצינו בענינו של יום שהוא יום ההמלכה, כך משמע מסדר התפילה שתקנו רז"ל מסדרי התפילה, בו מזכירים "מלך על כל העולם כולו בכבודך והנשא על כל הארץ וכו', וחותרים מלך על כל הארץ" וכו'.² וכך כתבו להדיא הרבה ראשונים ואחרונים שהתרועה באה להמלכה "תרועת מלך בו", "בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'".³ וכן בסדר התפילה תקנו לומר מלכויות זכרונות ושופרות ומבואר בגמ' שבכל מקום שיש זכרונות יש מלכויות עמהם.

ונמצא שיש לנו ארבעה עניינים: תרועה, זכרון, דין, המלכה. ויש להבין השייכות ביניהם שודאי לא נצטרפו לפונדק אחד כמה עניינים שונים במקרה.

ונאמרו בזה כמה מהלכים: דרך אחת³, שורש הכל הוא יום ההמלכה. כיון ש'זה היום תחילת מעשיך'⁴ זכרון ליום ראשון' לכך ה' מחדש את מלכותו כלומר את העולם בכללותו, ומכאן משתלשל ענין הדין שכיון שה' מחדש מלכותו יש דין על כל אחד היאך הוא מצטרף אל

² ואע"פ שכל זה מוזכר גם ביו"כ, ובכל עשי"ת חותמים המלך הקדוש והמלך המשפט, יתכן שזהו המשך של ראש השנה [רש"י בברכות כתב בטעם הזכרת המלכות בעשי"ת (יב: ד"ה המלך הקדוש) 'לפי שבימים הללו הוא מראה מלכותו לשפוט את העולם' אמנם בדבריו משמע שהמלכות היא מחמת הדין].

³ המתבאר כאן הוא על דרך דברי הרמח"ל במאמר החכמה ובקיצור הכוונות.

⁴ וצ"ע שאם זהו יסוד היום מצד שהוא חידוש העולם דזה היום תחילת מעשיך א"כ מה נימא למ"ד דבניסן נברא העולם שהוא תימה לומר שחולק על עיקר ענינו של יום.

המלכות. וזהו מגינוני המלכות שמלך במשפט יעמיד ארץ, ולכך אנו מריעים לפניו שהתרועה היא תרועת מלכות כפי שפירשו הרבה ראשונים ואחרונים, ועל ידי ההמלכה אנו נזכרים לטובה. אמנם יש להעיר לכאן על פירוש זה, מדוע לא נזכר בתורה כלל בפירוש מענין יום ההמלכה, וכן מדוע נבחר הראשון לחודש תשרי ליום ההמלכה. בשלמא למ"ד שהעולם נברא בא' בתשרי יש להבין, אך למ"ד שנברא בא' בניסן מדוע נבחר א' בתשרי [אכן יש לומר בזה כיון שהוא תחילת סדר השנה הטבעית של זרע וקציר קר וחם קיץ וחורף, מתחדשת הבריאה ולכך מתחדשת מלכות ה' שהקב"ה מחדש את עולמו].

אופן אחר, שורש היום הוא יום הדין כפי שכתבו הרמב"ן ועוד, ומצד הדין יש המלכה וכדברי רש"י [שהוזכרו לעיל] שבימים אלו מראה מלכותו לשפוט את העולם. וענין השופר הוא המלכה שעל ידי שאנו ממליכים אנו נזכרים לטובה וזוכים בדין, או שהשופר הוא להזכיר את חרדת הדין ולעורר אותנו לתשובה ועל ידי התשובה נעורר רחמים לזכור בדין. אמנם גם על כך יש לשאול מדוע לא נזכר בפירוש בתורה ענין היום כ'יום דין' אם זהו עיקר היום, כמו"כ מה נעשה למ"ד אדם נידון בכל יום, וכי נחלק בעיקר ענינו של היום.

עוד יש לשאול בעיקר ענינו של יום. אופי התרועה לא נתבאר לן אם הוא קול שמחה (כפי שמצינו בהרבה מקומות) ולפי"ז כאן לכאורה הוא קול שמחה של המלכת ה', או דלמא קול המעורר חרדה כחרדת הדין⁵, או קול צעקה ותפילה⁶.

ענין תרועה בכללות

טרם נדון בתרועת ר"ה בפרטות ובשייכותה לזכרון, נבאר ענין התרועה בכללות.

אכן התרועה בכלליותה צריכה ביאור, מה היא מבטאת: לכאורה מצינו בה סתירות - פעמים מבטאת קול שמחה ופעמים קול בכי ופעמים רעה. - האם קיים מכנה משותף לכלל התרועות או שיש סוגים חלוקים של תרועה שאין שייכות ביניהם.

ונראה שבדרך כלל התרועה מבטאת עליונות [או התגברות], וכגון "אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו" (עמוס ג, ו), שהביאור הוא שהעם חרד מתרועת האויבים הבאים עליהם. כן מצינו בדברי הימים "והנה עמנו בראש האלהים וכהננו וחצצרות התרועה להריע עליכם בני ישראל אל תלחמו עם ה' אלהי אבותיכם כי לא תצליחו" (דה"ב, יג, יב) - משמע שהתרועה ענינה העליונות וזהו 'להריע עליכם', כלומר התרועה מבטאת את ההתגברות עליכם, ולכך קול השופר מעורר חרדה כיון שיש כאן התגברות ועליונות.

ויש שני צדדים למטבע, המנצחים מריעים לבטא עליונותם, והעם שעליהם מריעים נחרדים. כך גם מצינו ביריחו שהריעו והחומה נפלה. וכן בפסוק - ויקמו אנשי ישראל ויהודה וירעו וירדפו את הפלשתים (ש"א יז נב). ומכאן מגיע המושג תרועת קרב ותרועת מלחמה שהיא תרועת העם הבא להילחם שמתחזק ומחזק את עצמו בקול תרועה כלומר קול התגברות ועליונות על

⁵ כפי שכתב הרמב"ן.

⁶ וכפי שכתב רש"י בר"ה (כו): 'הלכך, בראש השנה דלתפלה, ולהזכיר עקידת יצחק בא - בעיני כפופין'.

העם שבאים לכובשו ולנצחו. ולכך תרועה היא ברוב המקומות קול שמחה, בשעת ניצחון או במצב כללי עליון.

ומכל אלו ועוד מבואר שזוהי קריאת המנצחים והמתגברים בקרב. כמו כן מצינו במקומות רבים את ענין התרועה בקשר להמלכה ויובא להלן, וגם בזה הביאור שמריעים לביטוי עליונותו של המלך שהרי אין עליונות כעליונות המלך, ולכך אין מתאים יותר מתרועה לבטא את כבוד המלכות ועליונות המלך. ומזמור מז בתהלים שנוהגים אנו לאומרו קודם תקיעת שופר ובמסכת סופרים מבואר שזהו שיר של יום ראש השנה, כולו מדבר על עליונות ה' ועל גבורתו בכלל וגבורתו להכניע את הגויים תחת ישראל, ואף התרועה מבוארת בעניין זה: **כָּל הָעַמִּים תִּקְעוּ כֶּף הַרְיָעוּ לְאֱלֹהִים בְּקוֹל רִנָּה: כִּי ה' עֲלִיּוֹן נוֹרָא מֶלֶךְ גָּדוֹל עַל כָּל הָאָרֶץ: יְדַבֵּר עַמִּים תַּחְתֵּינוּ וְלְאֲמִים תַּחַת רַגְלֵינוּ: יִבְחַר לָנוּ אֶת נַחֲלָתֵנוּ אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב אֲשֶׁר אָהַב סֵלָה: עֲלֵה אֱלֹהִים בַּתְּרוּעָה ה' בְּקוֹל שׁוֹפָר: מִבּוֹאֵר שֶׁהַתְּרוּעָה שֵׁיכַת לְעֲלִיּוֹנוֹת ה', וְה' כְּבִיכּוֹל מִתְעַלָּה עַל יַדֵּי הַשּׁוֹפֵר.**

הטעם שהתרועה מבטאת עליונות והתגברות נראה משום שהיא קול חזק וגבוה, וקול חזק מבטא עליונות, וקול השופר קול חזק מתעלה ומתגבר על שאר הקולות והוא הקול שנשמע⁷, וגם השבר שבקול מבטא שבירה שכאשר מופיע דבר עליון הרי הוא שובר את כל שאר הדברים, ובפרט מבטא התגברות כלומר שדבר אחד מתגבר על דבר אחר ושוברו. [ובמקו"א נתבאר כיצד גם התרועות האחרות כגון תרועת השבר והבכי שייכות לענין הזה⁸].

ענין מצות התרועה – שלושה ענינים בתרועה זו

אחר שהתבאר לנו בס"ד ענין התרועה בכללות, עלינו לבאר ענין תרועת ראש השנה, וענין הזכרון שמתלווה אליו, ושאר מצוות התרועה שמצינו, והזכרון המתלווה אליהם. [והשתלבות ד' הענינים שמצינו בר"ה: תרועה, זכרון, דין, המלכה].

ונראה שהתרועה יש בה ג' ענינים שהם בעצם דבר אחד:

א. מצוות התרועה ענינה שישראל מבטאים את עליונות ה' עליהם כלומר שהם מריעים לפניו שהוא הוא העליון עליהם. ומה שמצינו הרבה בחז"ל שהכניסו בתוך סדר מצות התרועה את ענין המלכויות, ובכמה מן הראשונים מבואר שענין התרועה בראש השנה הוא לכבוד מלכות וכתקיעת המלכים, נראה שהענין הוא שאין עליונות כעליונות המלך. וכאשר מדברים על עם

⁷ וכך מצינו במעמד הנורא מעמד הר סיני קול שופר חזק מאד, ואמרו חז"ל שכל העולם היה בדממה שכאשר קול ה' מתגבר הוא משתיק את כל העולם.

⁸ ובקצרה שתרועת השבר היא גם ביטוי של אדם שקרה לו אסון שמנסה להרים קולו כדי להתגבר על האסון שלו, שיש ב' אופנים שהאדם מבטא את עליונותו והתגברותו ומחזק את מציאותו או כאשר מנצח וכובש ונעשה עליון, או להיפך כאשר מציאותו נשברת אז מרים את קולו בבכי כדי לבטא את הצער והכאב על מציאות עליונה שנשלל ממנה המציאות, כלומר שגם הבכי מבטא את עליונות המציאות. ודוק בזה. ועכ"פ תרועה לפני משהו תמיד מצינו כביטוי לעליונותו כגון תרועה לפני המלך בהמלכת המלכים. ומה שנאמר היתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו וכן קול שופר חזק מאד ויחרד כל העם אשר במחנה הוא פשוט שכיון שמגיע קול שופר חזק מצד האויבים או להבדיל מצד נוראות ועליונות קדושת ה' נאחזים העם חרדה.

ה' שמבטאים את עליונות ה' בתרועה המשמעות הקרובה ביותר היא ביטוי עליונות מלכות ה' שאנו עמו והוא מלכינו העומד בראשו ומעלינו. [ולהלן נוכיח זאת עוד בס"ד שזהו ענין תרועת ר"ה].

ב. בקשת ישראל שתתגלה עליונות ה' בכלל ועליונותו עליהם בפרט, **מלוך על כל העולם כולו בכבודך והנשא על כל הארץ ביקרך וכו'** ותתגלה עליונותו עליהם בפרט, **ויאמר כל אשר נשמה באפו ה' אלהי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה**, ונזכר לפניו לטובה שהוא אלוקינו ואנו עם קרובו. וכן נראה מפרשת חצוצרות ועיין הערה⁹.

ג. ענין נוסף יש בתרועה והוא **ההיות לפני ה'¹⁰**, שכיון שענין התרועה בעם ה' מבטא את עליונות ומלכות ה' עליהם, סדר זה נתבע היכן שהם עומדים לפניו. כך הסדר גם במלכותא דארעא כאשר העם עומד **נוכח מלכו ולפניו**, עליהם לבטא את צורת היחס ביניהם: שמחד, היחס הראשוני למלך אינו יחס של שיחת רעים והשתעשעות, ומאידך, ההתעלמות גם בלתי אפשרית. ולכך כאשר העם עומד נוכח מלכם עליהם לבטא במעשיהם או בדיבורם את היחס למלך באופן שמבטא את הצורה הנכונה של היחס ביניהם, **ולכך הסדר הוא שכאשר עומדים לפני המלך מריעים** [ובמלכותא דארעא מריעים לפני המלך בחצוצרות].

יחס זה שייך דוקא ובעיקר כאשר עומדים **לפניו**, שכך הדרך כאשר המלך מופיע ומתגלה - נתבעת ומתחייבת ההכרזה על עליונות כבודו ומלכותו. ועוד, דוקא כאשר העם עומד לפני מלכו ההרעה שלהם לכבוד מלכותו מבטאת את העליונות של המלך על עמו והתרועה מתיחסת לקשר ביניהם¹¹.

עוד סיבה שהתרועה ענינה דוקא בעמידה לפניו, שהתרועה היא סוג של דיבור, אלא שאינו דיבור רגיל אלא דיבור של קול פשוט ודיבור שייך רק כאשר נמצאים לפניו.

ונמצא שיש כאן ג' דברים שהם אחד, **ביטוי עליונות וכבוד מלכות ה'**, תפילה לה' **שיגלה את עליונותו עלינו**, **ועמידה לפניו**, והם אחד כיון שכאשר העם עומד לפני ה' מריע לפניו בתרועה לכבוד עליונותו ומלכותו עליהם.

⁹ וכך נראה הן מפרשת החצוצרות במלחמה שודאי יש כאן תפילה וזעקה לה' שיגלה את עליונותו עלינו ויזכור אותנו לטובה כעמו וממליכו. וכן מהתרועה למסע את המחנות, שבשעת המסע אמר משה "קומה ה' ויפוצו איביך וינסו משנאיך מפניך", ונראה דהתפילה מלווה את התרועה ומפרשת שבתרועה יש תפילה להתגלות עליונות ה' על ישראל והכנעת האויבים. וכן נראה מסדר תפילת הזכרונות שאנו מתפללים שה' יזכור אותנו לטובה ונראה שתפילת זכרונות היא גם פירוש למעשה התרועה [כמו"כ נראה מסדר תפילת יעלה ויבוא שנאמרת במועדים ובמקו"א התבאר בארוכה בס"ד שיסודה מפרשת החצוצרות, שהרי מזכירים תפילה זו ביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ושם מתפללים יעלה ויבוא זכרונו ופקדונו וזכרון אבותינו וכו']. וכך מפורש ברש"י (ר"ה כו ע"ב) דשופר של ראש השנה לתפילה הוא בא, - על המ"ד דשופר של ר"ה כפוף הוא, - 'כמה דכייף איניש, בתפלתו, פניו כבושין לארץ, טפי עדיף, משום והיו עיני ולבי שם, הלכך, בראש השנה דלתפלה, ולהזכיר עקידת יצחק בא בעיני כפופין'. וכן בהמשך דבריו על מ"ד דבעיני פשוט, 'כמה דפשיט טפי עדיף, משום נשא לבבנו אל כפים - (איכה ג), הלכך, בראש השנה - בפשוטין, דלתפלה הוא'. והעירוני [הרה"ג ישראל משה דובין שליט"א] שכך מבואר מסיום ברכת שופרות שומע קול תרועת עמו ישראל ברחמים ומבואר שהשופר לתפילה ולעורר רחמים הוא בא, וכן מסיום מסכת ראש השנה שדימו חז"ל את השופר של ראש השנה לידיו של משה שמשעבדין את לבם של ישראל לאביהם שבשמים.

¹⁰ ראה שיוכח להלן.

¹¹ אע"פ ששייך גם לצוות על הרעה לכבוד מלכותו גם כאשר אין המלך נמצא, ודאי הזמן היותר מתאים לתרועה לכבוד המלך הוא בדוקא כאשר המלך מופיע.

ולכך מצינו שבכל מקום שיש נוכחות ה' יש עמה תרועה, שכשמלך מופיע לפני עמו עליהם להתייחס לנוכחותו של המלך, וההתייחסות היא באופן של הדר מלכות ועל ידי העמדת המלך בראשם.

אף בזמן מתן תורה - ההתגלות ההיסטורית הגדולה, נאמר - "וְקָל שֹׁפָר חָזַק מְאֹד וַיִּחַרְד כָּל הָעָם אֲשֶׁר בְּמִחְנֶה" (שמות יט, טז). אמנם לא היה זה קול שופר שתקעו בו ישראל, אלא "מִן הַשָּׁמַיִם הַשְּׁמִיעָה אֶת קוֹלוֹ לְיִסְרָאֵל" (דברים ד, לו), אלא כביכול הקול שופר הוא מצד ה' והוא מבטא את עליונותו ונוראות מלכותו. ולהאמור הטעם משום ששם היתה הופעת ה' באופן הנשגב ביותר, לכך התגלות זו מחייבת קול שופר חזק מאד.

וכך מצינו בזמן המסעות, "ותקעתם תרועה", והמסעות כמפורש בכתובים בהרבה מקומות היו על פי ה', "עַל פִּי ה' יִחַנוּ וְעַל פִּי ה' יִסְעוּ" (במדבר ט, כ), והיה זה על ידי גילוי ענן כבוד ה', כפי שנאמר, "וּבְהֶעֱלֹת הָעֲנָן מֵעַל הַמִּשְׁכָּן יִסְעוּ" (שמות מ, לו), ואם כן גם במסע יש כאן הופעת ה', וכך מצינו בפרשת בהעלותך, "וַיְהִי בְּנִסְעֵ הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה ה' וַיִּפְצוּ אֵיבֵיךָ וַיִּנְסוּ מִשְׁנֵאֵיךָ מִפְּנֵיךָ" (במדבר י, לה). כלומר המסע הוא מסע כאשר ה' כביכול עומד בראש עם ישראל, והעם מתייחס לכך על ידי תרועה שענינה יחס העם למלכו שמעמידים אותו בראשם.

וישנם שני אופנים לתרועת המלכה לפני ה'

א. נוכחות ה' כאשר ה' מתגלה ונוכח, וכמו כן במקומו ובביתו ששם הוא מקום השראת שכינתו התמידית גם שם יש להריע.

ב. כאשר באים לבוא לפני ה' להתקרב אליו ורוצים את נוכחותו של ה' מריעים לה' שעצם הפניה וההתקרבות לה' והבקשה שה' יופיע היא על ידי התרועה שאם אנו חפצים שה' יופיע עלינו אנו מריעים לו ומתייחסים אליו בצורה הראויה להתייחס אליו כאשר הוא עומד בראשנו מתוך תפילה ובקשה שה' יענה לקריאתנו ויעמוד בראשנו, וזהו התרועה שמצינו בשעת מלחמה כי תבאו מלחמה בארצכם על הצרר אתכם והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה' אלהיכם ונושעתם מאיביכם. וכן מצינו בדברי הימים (דה"ב יג יד). ויפנו יהודה והנה להם המלחמה פנים ואחור ויצעקו לה' והכהנים מחצצרים בחצוצרות¹².

כלומר הן כאשר ה' מופיע על ישראל, והן כשישראל באים לפני ה' שמבקשים ורוצים שיעמדו בראשם, בשניהם צריכים לבוא לפניו בתרועה, שזו צורת מלך ועם.

ולאור כל האמור מתבאר שיסוד המועד של ראש השנה שצוה ה' שיום זה יהא מיוחד לעבודת התרועה, שמצות התרועה היא מצוה שנוהגת בזמנים שונים [כמבואר בפרשת החצוצרות],

¹² את עיקר האופן השני שמעתי ממו"ר הגר"מ מינצברג שליט"א שאמר כך: שבנוכחות ה' יש תרועה, ובזמן מלחמה כאשר רוצים ישראל שה' יופיע עליהם מתייחסים לנוכחותו על ידי תרועה וכוה מרצים לה' שיופיע עליהם, בזה שמתייחסים אליו כביכול כנוכח עליהם.

ואפשר גם לומר זאת בנוסח אחר קצת, דענין התרועה בעת צרה היא פניה לעליון עלינו שכיון שישראל בעת צרה צועקים בקריאתם לעליון עליהם לאלוהיהם שהוא העליון שיגלה עליונותו עליהם ויתגבר על אויביהם, וגם לפי נוסח זה התרועה היא פניה לעליונותו של ה' עלינו והיא נעשית על ידי התרועה שבה אנו מבטאים שהוא עליון עלינו.

אכן יש יום שהוא מיוחד בפרט לעבודה ומצוה זו, והוא היום הראשון לחודש השביעי, וכאמור על ידי עבודת התרועה נזכרים לפני ה' [ויבואר עוד ענין הזכרון להלן, כמו"כ עדיין יש להבין מדוע התייחד דוקא יום זה של הראשון לחודש השביעי לעבודה זו¹³ וע"ע להלן חלק ב].

מקורות נוספים לביאור גדר התרועה

התבאר לנו שענין התרועה של ראש השנה ושל כלל פרשת החצוצרות הוא אופן של עם לפני מלכו ואלוהיו והתרועה היא לכבוד אלהותו ומלכותו שהוא העליון עלינו והיא צורה של עמידה לפניו דייקא.

והנה מלבד מה שנראה שזהו ענינה של התרועה, הן משום שלא מצינו תרועה לפני מישהו בתנ"ך אלא בתרועה לפני מלך ועליון [ושאר התרועות שמצינו במשמעויות אחרות אינם תרועה לפני מישהו], והן משום פסוקים רבים המדברים בענין התרועה לפני ה' שמשמעם שענין התרועה כפי שביארנו, וכן מצד עצם צורת המצוה שנראה מאד שזהו ענינה כעין מלכותא דארעא שמריעים לפני המלך.

עוד יש להביא בזה כמה מקורות:

א. מה שאמרו בגמרא על הפסוק ונזכרתם לפני אלהיכם אני ה' אלהיכם, שמכאן למדו שבכל מקום שיש זכרונות יש מלכויות עמהם¹⁴. וזהו פשוטו של מקרא שהזכרון נובע מכך שה' הוא אלוקינו, ומכאן משמע שמענינה של התרועה הוא התיחסות למלכותו ולכך מתעורר הנהגת אלקותו ומלכותו עלינו לזכרנו.

ב. בפרשת בלעם נאמר, "ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו" (במדבר כג כא), והאב"ע ספורנו ורבינו בחיי כתבו שהפסוק מדבר על התרועה המלוה את מסע המחנות, ולפי דבריהם מצינו מקרא אחד מפורש על אחת ממצוות החצוצרות שהיא תרועת מלך, כלומר תרועה לכבוד מלכותו, וא"כ מסתבר שיצא מן הכלל ללמד על הכלל כולו של מצוות התרועה שזה ענינם. ושור"ר בספרי שם שכתב שקאי על תרועת ראש השנה וז"ל הספרי 'אני ה' אלהיכם למה נאמר לפי שהוא אומר דבר אל בני ישראל לאמר בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה אבל מלכות לא שמענו ת"ל ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו, זה שופר ומלכות, ר' נתן אומר אינו צריך שהרי כבר נאמר ותקעתם בחצוצרות הרי שופר והיו לכם לזכרון זה זכרון אני ה' אלהיכם זה מלכות'. ולפי המ"ד הראשון בספרי מבואר בפסוק זה דתרועת מלך בו שתרועת ראש השנה היא תרועת מלכות.

¹³ וכפי שהקשה הרמב"ן הובאו דבריו לעיל, 'ולא פירש הכתוב טעם המצוה הזאת, למה התרועה, ולמה נצטרך זכרון לפני השם ביום הזה יותר משאר הימים, ולמה יצוה להיותו מקרא קדש כלל'.

¹⁴ וז"ל הגמרא בראש השנה (לכ). 'רבי יוסי בר יהודה אומר אינו צריך הרי הוא אומר והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם שאין תלמוד לומר אני ה' אלהיכם ומה תלמוד לומר אני ה' אלהיכם זה בנה אב לכל מקום שנאמר בו זכרונות יהיו מלכות עמחן'.

ג. הובא לעיל שיש לבאר ונמצא כן כבר בדברי הרמב"ן, שאמירת משה בשעת נסיעת הארון, "קומה ה' ויפוצו אויביך וינוסו משנאיך מפניך", היא היתה יחד עם התרועה למסע את המחנות, ומכאן גם מקור לכך שענין התרועה הוא לכבוד ועליונות ה', שמסתבר שהאמירה היא מעין התרועה וענין האמירה הוא קומה ה', כלומר אמירה של עליונות ה' והתגברות כבודו על כל האויבים, כפי שהתבאר בענינה של התרועה שהיא גבורה ועליונות.

ד. הובא לעיל הפסוק בדברי הימים, "והנה עמנו בראש האלהים וכהניו וחצרות התרועה להריע עליכם בני ישראל אל תלחמו עם ה' אלהי אבותיכם כי לא תצליחו" ומבואר שצורת העמידה במלחמה שה' עומד בראש, ומשמע שחצרות התרועה שייכים לענין זה, וזהו כאמור שהתרועה היא לכבוד ה' העומד בראש.

ענין יום הזכרון

מעתה יפתח לנו פתח בס"ד להבין ענינו של יום הזכרון, שכאמור בתורה נאמר פעם אחת 'יום תרועה', ופעם אחרת 'זכרון תרועה' וחז"ל קראוהו בתפילה 'יום הזכרון'. וקשר הענין ברור ע"פ האמור בפרשת בהעלותך דהתרועה מעוררת את הזכרון לפני ה'¹⁵.

אמנם הא גופא טעם והסבר בעי, מה השייכות בין התרועה לזכרון, ואמנם מצינו בדברי רבותינו קשר זה שהתרועה מעוררת זכרון, וכגון מה שאמרו בגמ' (שבת קלא:), 'מתקיעת שופר דראש השנה ליכא למיגמר שכן מכנסת זכרונות של ישראל לאביהן שבשמים'. ואכתי צ"ב כיצד התרועה מעוררת זכרון¹⁶.

אכן להאמור יש לבאר את הדברים, דכיון דענין התרועה הוא ההתייחסות למציאות ה' והנוכחות לפני ה', לכך נזכרים לפני ה'. דענין הזכרון הוא עמידת הדבר לפניו, וכמשל האדם הזוכר את חברו היינו שציורו חי לפניו. ויש דברים שהם שכוחים אע"פ שהם קיימים בעצם בזכרונו הכללי של האדם, מ"מ אינם עומדים כעת חיים לפני האדם, והזכרון הוא להחיות את הדבר שיעמוד לפניו חי. וכך כביכול בזכרון שה' זוכר היינו שעומדים לפניו וזוכרם, וענין הזכרון כאן הוא זכרון לטובה שעצם הדבר שעומדים לפניו הוא מעורר זכרון וכיון שעומדים לפניו באופן הנכון כעמו וממליכיו ומריעים לעליונותו ומלכותו, לכך מעורר זכרון לטובה.

¹⁵ כאמור: "וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצר אתכם והרעתם בחצצרת ונזכרתם לפני ה' אלהיכם ונושעתם מאיביכם: וכיום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשכם ותקעתם בחצצרת על עלתיכם ועל זבחי שלמיכם והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם אני ה' אלהיכם:" וכפי שכתב הרמב"ן בפרשת אמור שהובא לעיל.

¹⁶ ונאמרו בזה כמה דרכים בדברי הראשונים והאחרונים, א. האבע"ז בפירוש הראשון [בפרשת החצוצרות] כתב כיון שעשו רצון ה' ותקעו בחצוצרות כפי שצויה נזכרים לטובה, ב. האבע"ז בפירוש השני כתב שהתרועה מזכירה לצעוק אל ה' וכיון שיצעקו ויתפללו אל ה' יזכרו לפניו לטובה וינצחו במלחמה ג. הבכור שור כתב שהתקיעה בחצוצרות מזכירה את הקרבנות שגם בהם תוקעים בחצוצרות ובזכות הקרבנות יזכרו לטובה. ד. במאור האפלה והכתב והקבלה כתבו שע"י התקיעה יחזרו בתשובה לפי שהתקיעה מרעידה ומחרידה לב האנשים ובזכות התשובה יזכרו לטובה וכעין זה כתבו הרמב"ם תענית פ"א ה"ב. ועיין מ"ש בפנים לפי הדרך שהתבארה במאמר זה בס"ד.

והאמת היא שבאופן כללי זכרון של ה' הוא זכרון לטובה כיון שיסוד השפע הוא מהארת פניו כנאמר 'בְּאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים', 'הָאֵר פְּנִיךָ וְנִשְׁעָה', ויסוד מיעוט השפע הוא הסתר הפנים כמו שנאמר: "וְחָרָה אַפִּי בּוֹ בַיּוֹם הַהוּא וְעֹזְבֹתַיִם וְהִסְתַּרְתִּי פְּנֵי מַהֵם וְהָיָה לְאֹכַל וּמִצָּאָהוּ רַעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הֲלֹא עַל פִּי אֵינְךָ אֱלֹהֵי בְּקִרְבִּי מִצְאוֹנֵי הָרְעוֹת הָאֵלֶּה: וְאֲנֹכִי הִסְתַּר אֶסְתִּיר פְּנֵי בַיּוֹם הַהוּא עַל כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר עָשָׂה פִּי פָּנָה אֶל אֱלֹהִים אַחֲרָיִם" (דברים לא, יז) וכמבואר בעוד מקומות רבים ולמשל בראשית הבריאה אמר קין, "הֲיֵן גִּרְשַׁת אֶתִּי הַיּוֹם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּמִפְּנֵיךָ אֶסְתֵּר וְהִיִּיתִי נֶעַ וְנָד בְּאֶרֶץ וְהָיָה כָּל מִצְאֵי יְהִרְגֵנִי" (בראשית ד, יד).

אכן יש לפעמים שהזכרון הוא זכרון לרעה כמו מנחת קנאות מזוכרת עוון, וכן "וְנִתַּתִּי פְּנֵי בְּאִישׁ הַהוּא" (יחזקאל יד, ח), וכיו"ב אבל על דרך כלל יסוד השפע והארה כאשר האדם נזכר לפני ה', ויסוד הרעה כאשר הוא שכוח מלפני ה'.

וכיון שזהו ענין התרועה לעורר זכרונינו לטובה לפניו, לכך נקרא היום בלשון רבותינו מתקני סדר התפילות והברכות יום הזכרון. וכפי שכתב המהר"ל שהחג שביום הזה הוא משום הזכרון לטובה שנזכרים ישראל¹⁷.

מעוד מקומות בתורה שמצינו זכרון לפני ה' מתבאר שהוא על ידי עמידתנו לפניו:

כך מצינו באבני האפוד בפרשת תצוה, וְשִׁמְתָה אֶת שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל כְּתֹפֶת הָאֶפֶד אֲבִנֵי זָכָרִן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִשְׂא אֶהְרֵן אֶת שְׁמוֹתָם לִפְנֵי ה' עַל שְׁתֵּי כְּתָפָיו לְזָכָרִן: (שמות כח, יב) וְנִשְׂא אֶהְרֵן אֶת שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט עַל לְבוֹ בְּבֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ לְזָכָרִן לִפְנֵי ה' תְּמִיד: (שם יב)

וכן מצינו בפ' כי תשא בנתינת כסף הכפורים: "וְלָקַחְתָּ אֶת כֶּסֶף הַכֹּפָרִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתָּ אֹתוֹ עַל עֲבֹדַת אֱהֵל מוֹעֵד וְהָיָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזָכָרִן לִפְנֵי ה' לְכַפֵּר עַל נַפְשֹׁתֵיכֶם" (שמות ל, טז)

וכן בפרשת מטות בנתינת אנשי המלחמה את הזהב ששללו במלחמה לכפר על נפשותיהם לפני ה': "וַיִּקַּח מִשָּׂה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶת הַזֹּהָב מֵאֵת שָׂרֵי הָאֲלָפִים וְהַמְּאוֹת וַיָּבִאוּ אֹתוֹ אֶל אֱהֵל מוֹעֵד וְזָכָרִן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי ה'" (במדבר לא, נד)

ובכל המקומות האלו ענין הזכרון בהעמדת הדבר בפועל לפני ה', כגון אבני האפוד שנשא אהרן את שמותם לפני ה' לזכרון, ויותר מזה נאמר שם וְנִשְׂא אֶהְרֵן אֶת שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט עַל לְבוֹ בְּבֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ לְזָכָרִן לִפְנֵי ה' תְּמִיד: כלומר הדרך להזכר לפני ה', היא להיות בפועל לפני ה' וכיון שאבני הזכרון הם נמצאות על כתפי אהרן בבואו אל הקודש לפני ה', ושמות בני ישראל חקוקים על האבנים, על ידי זה עם ישראל עומד להיזכר לפני ה'.

וזהו גם ענין כסף הכפורים שעומד לזכרון לפני ה' שהרי כסף הכפורים הוא באהל מועד מקום השכינה. וכן הזהב שהביאו במלחמת מדין הביאו אותו לאהל מועד שיעמוד שם לזכרון שיעלה

¹⁷ וכן ידוע מה שאמרו שהשם שה' נותן לחג הוא על שם עבודת ישראל וישראל נותנים לחג שם לפי גילוי חסד ה' שבחג, וכענין חג המצות שנקרא בתורה ובלשון חז"ל בכל מקום פסח, על אשר פסח ה'. וכן בתרועה נקרא יום תרועה על שם עבודת ישראל ובפי חז"ל מתקני סדר התפילות יום הזכרון, היינו על שם שזכרנו לטובה.

זכרונם לפנינו לטובה שהרי הוא במקום השראת שכינתו. וכן נאמר בזכריה, וְהֶעֱטַרְתָּ תְהִיָּה לְחֶלֶם וְלִטּוּבָיָה וְלִידְעָיָה וְלַחֵן בֶּן צְפַנְיָה לְזַכְרוֹן בְּהִיכַל ה' (ו, יד)

כל מקום שנאמר בו זכרון ביחס לה' היינו העמדת הדבר לפני ה' ובהיכל ה' ובזה עומד לזכרון לפני ה', ולפי זה נמי יום הזכרון וענין התרועה הוא בעצם עמידת ישראל לפני ה' [ועיין בהערה¹⁸ שגם בכל מקום שמצינו ציווי על ישראל לעשות דברים לזכרון הוא על ידי שהדבר עומד לפניהם].

ובזה יאיר לנו אור חדש ונפלא בדברי הגמרא (ראש השנה כו.) על השופר דשופר של פרה אינו כשר, ומבואר בגמ' הטעם דאין קטיגור נעשה סנגור דמזכיר את חטא העגל, ואף שקפידא זו היא רק בפנים שלכך דוקא כה"ג ביוה"כ כאשר נכנס לקדש הקדשים אינו נכנס בבגדי זהב שמזכיר את חטא העגל, ועל זה מתרצת הגמ', 'כיון דלזכרון הוא כבפנים דמי'.

יום הדין

ונמסר לנו בתורה שבע"פ שיום זה דראש השנה הוא יום הדין שכל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון, כאמור מראשית השנה עד אחרית השנה. ויש להבין מה שייכותו של יום הדין שנמסר בתורה שבע"פ ליום תרועה ויום הזכרון שנאמר בפירוש בכתוב. וי"ל בס"ד בכמה דרכים.

ראשית יש לומר דכיון שיום זה מיוחד לתרועה ולזכרון, מכך אנו למדים וסימן הוא, שביום הזה יש צורך גדול להיזכר לפנינו לטובה, והיינו משום שהוא יום הדין דמראשית השנה נאמר מה יהא בסופה. וזה היום שבו ה' זוכר את כל המפעל וכל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון, ולכך ברוב רחמיו נתן לנו ה' את האפשרות להיזכר לפנינו לטובה על ידי קיום מצות התרועה, אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכון.

ועוד יש לומר שכיון שיום זה מיוחד לנושא של זכרונינו לפני ה' לכך נזכרים כולם, והדין נובע מחמת הזכרון, וכפי שמצינו במנחת סוטה שהיא מנחת מזכרת עון, והפירוש בזה שכיון שהיא נזכרת לפני ה' על ידי מנחתה אם היא חוטאת הרי המנחה מזכרת עון¹⁹, ולכך ביום שמיוחד לנושא של זכרון שה' זוכר את כל המפעל, מי שעומד בצורה הנכונה הרי נזכר לטובה, ומי שאינו עומד בצורה נכונה הרי נעשה מכך מזכרת עון.

¹⁸ וכן במקומות שנאמר לעשות מעשים וכיו"ב לזכרון של האדם, וזוהי הכונה להעמיד את הדבר נוכח האדם שלא ישכח ממנו, ולמשל מה שנאמר על תפילין, והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך. נצטוו האדם להניח הפרשיות לזכרון בין עיניו כדי שהדבר לא יהא שכוח ממנו אלא יעמוד לפניו למען תהיה תורת ה' בפיו. וכן בפרשת קרח ויקח אלעזר הכהן את מחתות הנחשת אשר הקריבו השרפים וירקעום צפוי למזבח: זכרון לבני ישראל למען אשר לא יקרב איש זר אשר לא מזרע אהרן הוא להקטיר קטרת לפני ה' ולא יהיה כקרח וכעדו כאשר דבר ה' ביד משה לו:

¹⁹ כך שמעתי לבאר, ופשוט הוא. ופירשו חז"ל שאם אינה חוטאת הרי הא נשכרת ויש לפרש שאז הוא מזכיר זכרונה לטובה, ואם לא ילדה הרי היא נפקדת, [וכן מצינו שבעת הזכרון נפקדו אמותינו בראש השנה].

[ויש להוסיף עוד אולי שכשם שיום הכיפורים הוא היום בו ה' כביכול מזדמן אלינו לקבל תשובתינו ומזמן אותנו אליו להתכפר לפניו. ולכך כמוש"כ הרמב"ם יש חיוב ביום זה לחזור בתשובה ולהתוודות ומי שאינו חוזר בתשובה זוהי תביעה גדולה עליו שהרי זהו היום המזומן לכך. כך יום ראש השנה שהוא היום בו ה' מזדמן אלינו שנזכר לפניו לטובה, ומצוונו לפעול פעולה להזכר לפניו, זה עצמו גורם דין דהרי זהו היום שבו ה' רוצה לזכור אותנו לטובה, ואם ח"ו לא עושים כן עדיין נזכרים אבל לא באופן הרצוי והטוב].

צורת עבודת התרועה ועבודת ר"ה למעשה

לאור האמור נמצא שהעבודה למעשה לכאורה היא, העמידה לפניו לחזור להיות עומדים לפני ה' בקבלת מלכותו בתרועה לפניו, להיות בבחינת יודעי תרועה שבאור פניך יהלכון. ולהאמור יש כמה וכמה אופנים וצורות שיתכנו בעבודת התרועה, ונזכיר כמה:

א. כפי הצורה היותר רווחת של תרועה כהמלכה להמליך את השי"ת לבטא שהוא העליון עלינו ומלכינו ועומד בראשנו.

ב. דגש חשוב נוסף הוא ההרגשה שמעמד התרועה הוא לפני ה' - שעל ידי התרועה אנו נמצאים לפני ה', וזה גם מעורר לתשובה שכיון שנמצא לפני ה' צריך לעמוד באופן הראוי לפני ה', שכאשר עומדים לפניו רצוננו להיזכר לטובה לפניו, וגם בכל פירוש של תרועה שנאמר יש משמעות הרבה יותר גדולה לידיעה שכל זה נעשה לפני ה', ולמשל כאשר הכונה בתרועה היא לכבוד מלכות אינו דומה תרועת לכבוד המלך בעלמא לתרועה לכבוד המלך כאשר המלך נמצא ומריעים לפניו.

ג. אפשר לכוון בתרועה מה שמצינו בהרבה מקומות שהם תרועות של שמחה לפני ה' - שמחה בה' אלוקינו.

ד. וכן יתכן לכוון בתרועה על דרך 'כי תבאו מלחמה בארצכם' שמריעים לעליונותו של המלך שהוא עומד בראשנו והוא יושיענו.

ה. וכן אפשר לכוון לתפילה וזעקה לפני ה' שגם זהו הוא ממשמעות התורה שמריעים לעליון עלינו שיושיענו ויאזין לתרועתנו ברחמים [ועיין לשון רש"י ר"ה כו ע"ב הלכך, בראש השנה לתפלה, ולהזכיר עקידת יצחק בא, בעיני כפופין]. וזה או באופן שיושיענו וידוננו ברחמים ביום הדין, או כזעקה של תשובה ותפילה וישמע תשובתנו.

ועי"ז נזכה בעז"ה להיזכר לפניו לטובה. ולהיות מבני היכלו העומדים לפניו ומבני מלכותו ונושע בתשועת עולמים.

ענין זכירת הברית

עסק גדול מצינו בתפילות היום מענין זכירת הברית ובפרט בתפילת זכרונות, בסיום ברכה זכרונות חותמים בא"י זוכר הברית, וכן בסדר התפילות מזכירים את הברית, כמו"כ מזכירים רבות בתפילה את הענין של זכירת זכות אבות וברית אבות, ואמרו חז"ל דהטעם שתוקעים בשופר של איל הוא כדי לזכור עקידת יצחק. והנה כאמור הזכרון הוא עיצומו של יום שעל זה

הוקבע החג על הזכרון לטובה כמוש"כ המהר"ל, וכמו שתקנו חז"ל מסדרי התפילות יום הזכרון, אמנם עדיין יש להבין במה נתייחד בדוקא ענין זכירת הברית.

ונראה בביאור הענין, דעיקר ענין הברית שה' יהא לנו לאלוקים ואנו נהיה לעם, כאמור אצל אברהם "וַהֲקַמְתִּי אֶת בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינְךָ וּבֵין זְרַעְךָ אַחֲרַיִךְ לְדֹרֹתָם לְבְרִית עוֹלָם לְהִיּוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וּלְזְרַעְךָ אַחֲרַיִךְ" (בראשית יז, ז) ועוד פסוקים מענין זה בברית שכרת ה' עם האבות.

ונציין עוד מקום אחד בפרשת יתרו בהקדמה למתן תורה, "וְעַתָּה אִם שָׁמוּעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקוֹלִי וּשְׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי וְהִייתֶם לִי סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים כִּי לִי כָּל הָאָרֶץ: וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מִמְּלַכַת כְּהַנִּים וְגוֹי קְדוֹשׁ אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תְּדַבֵּר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות יט, ה-ו).

ונמצא שזהו התוכן הכללי של הברית - שמצד ה' הוא יהא לנו לאלוקים ואנו מצדנו נהיה לו לעם ממליכיו שומעים בקולו וכו'. ובזה מובן שזהו הענין המבוקש זכירת הברית היינו זכירת היחס המיוחד של ה' אלינו כעמו שהוא אלוקינו, ולכך זוכר אותנו לטובה, דכיון שה' הוא אלוקינו הוא מושיענו.

אמנם יש בדבר עומק נוסף, דענין ברית כפי שביארו הוא קשר של קיימא בל ינתק, קשר עמוק של ברית. וכאשר רוצים לעורר את זכירת הברית על האדם לעורר והעמיק בקרבנו את הנקודה הפנימית של הברית ובשייכותו לברית, ועי"ז יזכר לטובה שתתעורר האהבה כנגדו. וזהו מענין התרועה (כמו שהאריכו בספרים) הצעקה הפנימית ללא אומר ודברים המבטאת את קבלת מלכותו עלינו מעומק לבנו והתעוררות הלב לקבלת מלכותו בכל לב ונפש מעצם פנימיות הנפש, ועי"ז מתעורר כנגד הצד השני של הברית, "כִּי ה' שִׁפְטֵנוּ ה' מִחֻקֵּינוּ ה' מִלְּפָנָיו הוּא יוֹשִׁיעֵנו" (ישעיה לג, כב)

עוד עומק יש בזה ע"פ האמור דכיון דיום זה מיוחד הוא לזכרון וזהו מסגולת היום שנזכר לפניו, הרי אנו רוצים להיזכר לפניו באופן המעולה ביותר, והצורה המעולה ביותר להיזכר לפני ה' היא בצורה של בני הברית, שאם מצד מעשינו הרי אנו יודעים מיעוט מעשינו ואם מצד זכויות אחרות שלנו מי יצדק לפניך, אבל הזכרון של בני ברית הוא הזכרון הטוב ביותר שאנו יכולים להיזכר לפניו ולכך אנו מזכירים את הברית שהרי בקשתנו זכרנו בזכרון טוב לפניך והזכרון הטוב ביותר הוא זכרון הברית שזהו השורש שלנו וזהו חזקנו ותקפנו הברית אשר לא תמוט, וכאשר אנו מבקשים להזכר לטובה מבקשים לזכור באופן המעולה ביותר שנזכר לפניו שאנו בני בריתנו על ידי ברית האבות להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך.